

1876 Anayasası'nda 1909'da Yapılan Değişikliklerin Amaçları ve Uluslararası Andlaşmaların Yapılışı İle İlgili Değişikliğin Amaçlara Uygunluğu*

Tuğçe İSAYEV

Dr. Öğr. Üyesi, Kırklareli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Bölümü, tugceisayev@klu.edu.tr, (Sorumlu Yazar / Corresponding Author)

Makale Bilgileri	Öz
<p>Makale Geçmişi Geliş: 10.05.2021 Kabul: 12.07.2021 Yayın: 11.08.2021</p> <p>Anahtar Kelimeler: 1876 Anayasası, 1909 Değişiklikleri, Meşrutî Monarşi, Uluslararası Andlaşmalar, Uluslararası Andlaşmaların Yapılışı Aşamaları.</p>	<p>1876 Anayasası'nın uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili düzenlemesi 7. maddesinde yer almıştır. Bu düzenleme ile uluslararası andlaşma yapma yetkisi Padişaha verilmiştir. Başka bir ifade ile, uluslararası andlaşmaların yapılışı aşamalarının tamamını teşkil eden uluslararası andlaşmaların metinlerinin oluşturulup resmileştirilmesi, uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması ve yürürlüğe girmesi bakımından Padişahın yetkili olduğu kabul edilmiştir. 1876 Anayasası'nda 1909'da genel hatları itibarıyla Padişahın yetkilerini kısıtlamaya, Meclis-i Umumi'nin yetkilerini artırmaya ve Osmanlı İmparatorluğu'nu gerçek bir meşrutî monarşiye dönüştürmeye yönelik önemli değişiklikler yapılmıştır. 1909'da yapılan değişikliklerden biri uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgilidir. Bu çalışmanın amacı, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişikliği ve bu değişikliğin 1909 değişikliklerinin amaçlarına uygunluğunu ayrıntılı şekilde incelemektir. Bu çalışma ile varılan sonuca göre, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik sonrasında uluslararası andlaşma yapma yetkisi yine Padişaha ait olmakla birlikte birtakım uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için Meclis-i Umumi tarafından onaylanması şartı aranmaya başlanmıştır. Bu durum, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişikliğin 1909 değişikliklerinin amaçlarına uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik ile Padişahın; barış andlaşmaları, ticaret andlaşmaları, ülke kazanılmasına ya da terkine ilişkin andlaşmalar, Osmanlı uyruklarının temel ve kişisel haklarına ilişkin andlaşmalar ve devlete mali yük getiren andlaşmalar yapma konusundaki yetkileri kısıtlanmış, sayılan uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için Meclis-i Umumi tarafından onaylanması şartı getirilerek Meclis-i Umumi'nin yetkileri artırılmıştır.</p>

The Purposes of The Changes in The Constitution of 1876 in 1909 and The Fitness of The Change Regarding The Conducting of International Treaties for Purpose

Article Info	Abstract
<p>Article History Received: 10.05.2021 Accepted: 12.07.2021 Published: 11.08.2021</p> <p>Keywords: Constitution of 1876, Changes of 1909, Constitutional Monarchy, International Treaties, Stages of Conducting International Treaties.</p>	<p>The regulation of the 1876 Constitution regarding conducting international treaties was included in the 7th article. With this regulation the authority to conduct international treaties was given to the Sultan. In other words, it was accepted that the Sultan was authorized in terms of the formation and formalization of the texts of international treaties, and in being binding and the enforcement of international treaties. Substantial changes were made in the 1876 Constitution in 1909 to restrict the Sultan's powers, increase the parliament's powers, and turn the Ottoman Empire into a genuine constitutional monarchy. One of the changes made in the Constitution of 1876 in 1909 concerns the conducting of international treaties. This study examines the change made in the Constitution of 1876 regarding conducting international treaties in 1909 and its appropriateness for the 1909 changes. According to the conclusion reached by this study, after the change made in 1909 regarding conducting international treaties, the authority to conduct international treaties again belongs to the Sultan. However, certain international treaties were required to be approved by the parliament to become binding. This situation reveals that the change made in 1909 regarding the conducting of international treaties was in line with the aims of the 1909 changes. Because, with the change made in 1909 regarding conducting of international treaties, the powers of the Sultan in peace treaties, trade agreements, treaties on acquisition or abandonment of the country, treaties on the fundamental and personal rights of Ottoman citizens, and treaties that impose a financial burden on the state were restricted, and the powers of the parliament were increased by requiring the ratification of the international agreements to become binding.</p>

Atıf/Citation: İsayev, T. (2021). "1876 Anayasası'nda 1909'da Yapılan Değişikliklerin Amaçları ve Uluslararası Andlaşmaların Yapılışı İle İlgili Değişikliğin Amaçlara Uygunluğu", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), s. 347-361.

Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. // This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). (CC BY-NC 4.0)"

* Bu makale 10-12 Nisan 2021 tarihinde Uluslararası Necmettin Erbakan Hukuk Kongresi'nde sunulan özet bildirinin genişletilmiş halidir.

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan anayasal gelişmeleri, 1808 tarihli Sened-i İttifak'tan başlayarak incelemek mümkündür.¹ Sened-i İttifak ile bir yandan Osmanlı İmparatorluğu'nun kazanımları söz konusu olmuştur diğer yandan ise âyanların ve genelin kazanımları söz konusu olmuştur. Sened-i İttifak Osmanlı İmparatorluğu'nun ileri gelenleri ile âyanlar arasında imzalanmıştır. Bu çerçevede, Sened-i İttifak iki taraflı bir sözleşme niteliğindedir ve Sened-i İttifak ile Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilk kez devlet iktidarı sınırlandırılmıştır. Sened-i İttifak'ın Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan anayasal gelişmeler bakımından arz ettiği önem, Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlet iktidarını sınırlandıran ilk anayasal belge olmasından kaynaklanmaktadır.²

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan anayasal gelişmeler bağlamında Sened-i İttifak'ı 1839 tarihli Tanzimat Fermanı izlemiştir. Tanzimat Fermanı ile pek çok temel hak ve özgürlük tanınmış ve devlet iktidarını sınırlandırmaya yönelik pek çok ilke kabul edilmiştir. Tanzimat Fermanı ile tanınmış temel hak ve özgürlükler ile kabul edilmiş ilkeler arasında; can, mal ve ırz güvenliğinin sağlanması, şeref ve haysiyet dokunulmazlığı, müsadere yasağı, mali güce göre vergilendirme, yargılanma hakkı ve yargılamanın aleniliği ile benzeri hususlar yer almıştır. Bu çerçevede, Tanzimat Fermanı Osmanlı İmparatorluğu döneminde kabul edilmiş ilk temel haklar beyannamesi olarak değerlendirilebilmektedir. Tanzimat Fermanı, Sened-i İttifak'tan farklı olarak tek yanlı bir işlem ile bir ferman ile Padişahın devlet iktidarını sınırlandırdığı bir anayasal belgedir.³ Tanzimat Fermanı'nın Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan anayasal gelişmeler bakımından arz ettiği önem buradan kaynaklanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan anayasal gelişmeler bağlamında Tanzimat Fermanı'nı 1856 tarihli Islahat Fermanı izlemiştir. Tanzimat Fermanı'ndan daha geniş kapsamlı bir ferman olarak Islahat Fermanı, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında tam bir eşitlik sağlamayı hedeflemiştir. Islahat Fermanı ile Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki eşitliğin tam olarak sağlanması amacına uygun olarak din, vergi, askerlik, yargılama, eğitim, memurluk ve temsil gibi konularda gayrimüslimlere yönelik farklı uygulamalar kaldırılmıştır. Bu çerçevede, Islahat Fermanı Tanzimat Fermanı gibi tek yanlı bir işlem ile bir ferman ile Padişahın devlet iktidarını sınırlandırdığı, tebaaya Avrupa devletlerinin o dönem için kendi vatandaşlarına tanıdığı

¹ Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 22. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018, s. 9. Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*, 18. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 2018, s. 23. Teziç, Erdoğan. *Anayasa Hukuku*, 22. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2018, s. 168. Eroğul, Cem. *Anatüzeeye Giriş ("Anayasa Hukuku"na Giriş)*, 12. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara, 2012, s. 199. Tanör, Bülent. *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, 30. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017, s. 56-57. Yılmaz, Faruk. *Türk Anayasa Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012, s. 32-35. Eren, Abdurrahman. *Anayasa Hukuku Dersleri*, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2020, s. 155. Fendoğlu, Hasan Tahsin. *Türk Anayasa Tarihi*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021, s. 764.

² Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 10-11. Özbudun, s. 23. Eroğul, s. 199. Tanör, s. 41-64. Yılmaz, s. 32-35. Eren, s. 155-159. Fendoğlu, s. 762-768. *Sened-i İttifak* için bkz.

https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin001/001_00_004.pdf, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

³ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 11-13. Özbudun, s. 24. Eroğul, s. 207. Tanör, s. 75-95. Yılmaz, s. 35-38. Eren, s. 159-162. Fendoğlu, s. 798-799. *Tanzimat Fermanı* için bkz.

https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin001/001_00_004.pdf, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

temel hak ve özgürlüklerin çoğunu tanıyan bir anayasal belgedir.⁴ Islahat Fermanı'nın Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan anayasal gelişmeler bakımından arz ettiği önem buradan kaynaklanmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde yaşanan anayasal gelişmeler sonucunda, Sened-i İttifak, Tanzimat ve Islahat Fermanlarını takiben Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk anayasası olan 1876 Anayasası bir ferman ile kabul ve ilan edilmiştir.⁵ Bu çalışma açısından 1876 Anayasası'nın uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili düzenlemesi önem arz etmektedir. 1876 Anayasası'nın uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili düzenlemesi 7. maddesinde yer almıştır. Bu düzenleme ile uluslararası andlaşma yapma yetkisi Padişaha verilmiştir. Başka bir ifade ile, uluslararası andlaşmaların yapılışı aşamalarının tamamını teşkil eden uluslararası andlaşmaların metinlerinin oluşturulup resmileştirilmesi, uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması ve yürürlüğe girmesi bakımından Padişahın yetkili olduğu kabul edilmiştir.

1876 Anayasası'nda 1909'da genel hatları itibariyle Padişahın yetkilerini kısıtlamaya, Meclis-i Umumî'nin yetkilerini artırmaya ve Osmanlı İmparatorluğu'nu gerçek bir meşruti monarşiye dönüştürmeye yönelik önemli değişiklikler yapılmıştır. 1909'da yapılan değişikliklerden biri uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgilidir. Bu çalışmanın amacı, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişikliği ve bu değişikliğin 1909 değişikliklerinin amaçlarına uygunluğunu ayrıntılı şekilde incelemektir.

Bu çalışma ile varılan sonuca göre, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik sonrasında uluslararası andlaşma yapma yetkisi yine Padişaha ait olmakla birlikte birtakım uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için Meclis-i Umumî tarafından onaylanması şartı aranmaya başlanmıştır. Bu durum, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişikliğin 1909 değişikliklerinin amaçlarına uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik ile Padişahın; barış andlaşmaları, ticaret andlaşmaları, ülke kazanılmasına ya da terkine ilişkin andlaşmalar, Osmanlı uyruklarının temel ve kişisel haklarına ilişkin andlaşmalar ve devlete mali yük getiren andlaşmalar yapma konusundaki yetkileri kısıtlanmış, sayılan uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için Meclis-i Umumî tarafından onaylanması şartı getirilerek Meclis-i Umumî'nin yetkileri artırılmıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde genel olarak 1876 Anayasası ve 1876 Anayasası'na göre uluslararası andlaşmaların yapılışı başlığı altında, 1876 Anayasası'nın özellikleri ve 1876 Anayasası'nın uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili düzenlemesi incelenmiştir. İkinci bölümde ise 1909 değişiklikleri ve uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili değişiklik başlığı altında, 1909 değişikliklerinin amaçları ile 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili

⁴ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 13-14. Özbudun, s. 24. Eroğul, s. 208. Tanör, s. 95-97. Yılmaz, s. 38-39. Eren, s. 162-165. Fendoğlu, s. 803-806. *Islahat Fermanı* için bkz.

https://www.tbmm.gov.tr/kultursanat/yayinlar/yayin001/001_00_004.pdf, (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

⁵ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 14. Özbudun, s. 24. Eroğul, s. 212. Tanör, s. 133. Yılmaz, s. 42. Eren, s. 165. Fendoğlu, s. 821-822. *1876 Anayasası* için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021). Sened-i İttifak ve sonrasında yaşanan Osmanlı Türk anayasal gelişmeleri ile ilgili belgeler için ayrıca bkz. Kili, Suna / Gözübüyük, A. Şeref. *Senedi İttifaktan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, Yenilenmiş 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.

olarak değişiklik ve bu değişikliğin 1909 değişikliklerinin amaçlarına uygunluğu ile ilgili açıklamalar yapılmıştır. Bu çerçevede, bu çalışmada önce çalışmanın konusu ile ilgili genel hususlar incelenmiş, ardından bu incelemelerden hareketle özel hususlar hakkında açıklamalar yapılmıştır başka bir ifade ile, tümdengelim yöntemi benimsenmiştir.

I. Genel Olarak 1876 Anayasası ve 1876 Anayasası'na Göre Uluslararası Andlaşmaların Yapılışı

A. 1876 Anayasası'nın Özellikleri

1876 Anayasası'nın resmi adı, Kanun-u Esasî'dir. 1876 Anayasası Padişahın tek yanlı bir işlemi, fermanı ile kabul ve ilan edilmiştir. 1876 Anayasası'nın hazırlanması sürecinde bir kurucu meclis oluşturulmamış ve kabulü için de kurucu bir referandum yapılmamıştır. Bu sebeple, 1876 Anayasası monarşik anayasa yapma usullerinden biri olan ferman anayasaların bir örneğini teşkil etmektedir.⁶

Monarşik anayasa yapma usullerinden biri olan ferman anayasaların bir örneğini teşkil eden 1876 Anayasası, katı bir anayasadır. 1876 Anayasası 115. maddesinde üstünlüğünü ve bağlayıcılığını, 1876 Anayasası'nın bir maddesinin bile hiçbir sebep ve bahane ile tatil veya icradan ıskat edilemeyeceğini belirterek ifade etmiştir. 1876 Anayasası 116. maddesinde ise nasıl değiştirileceğini ortaya koymuştur. 116. maddesine göre 1876 Anayasası'nın değiştirilebilmesi için değişiklik teklifinin Heyet-i Mebusan ve Heyet-i Âyan tarafından üye tam sayısının üçte iki çoğunluğu ile kabul edilmesi gerekmektedir. 1876 Anayasası'nda anayasa değişikliği için bu kadar yüksek bir oy çokluğunun aranması ve 1876 Anayasası'nın açıkça üstünlüğünü ve bağlayıcılığını ifade etmesi, 1876 Anayasası'nın katı bir anayasa olduğunu ortaya koymaktadır.⁷

1876 Anayasası, 119 maddeden oluşan ayrıntılı bir anayasadır. 1876 Anayasası, ayrıntılı düzenlemeleri çerçevesinde öncelikle temel ilkelerine ardından ise temel hak ve özgürlüklere yer vermiştir. 1876 Anayasası ile kabul edilen temel hak ve özgürlükler arasında; vatandaşlık hakkı, kişi hürriyeti, kişi güvenliği, ibadet hürriyeti, dilekçe hakkı, devlet memurluğuna girme hakkı ve benzeri yer almıştır. 1876 Anayasası, temel hak ve özgürlüklerden sonra devletin temel organlarını yasama, yürütme ve yargı şeklinde bir ayrıma tabi tutarak incelemiştir.⁸

⁶ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 15. Tanör, s. 133. Eren, s. 168. Fendoğlu, s. 819-822. Anayasa yapma usullerini monarşik ve demokratik usuller olarak ikiye ayırarak inceleyebilmek mümkündür. Monarşik anayasa yapma usullerine iktidarın sadece hükümdara ait olduğu ya da hükümdarın iktidarını bir meclis ile paylaştığı durumlarda başvurulmaktadır. İktidarın sadece hükümdara ait olduğu durumlarda ferman anayasalar, hükümdarın iktidarını bir meclis ile paylaştığı durumlarda ise misak anayasalar ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, ferman anayasalar hükümdarın tek yanlı iradesinin ürünüdür ve ferman anayasalar ile hükümdar kendi isteği ile kendi iktidarını sınırlandırmaktadır. Ferman anayasalar ile mutlak monarşilerden meşrutî monarşilere geçiş sağlanmaktadır. Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, 10. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018, s. 107-108.

⁷ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 15. Tanör, s. 147-149. Katı anayasa, normal kanunlar için öngörülenden farklı bir usulle ve farklı bir organca değiştirilebilen anayasa anlamına gelmektedir. Anayasalara katılık sağlamanın yolları arasında; anayasa değişikliği için özel bir meclis oluşturulması, üye tam sayısının salt çoğunluğu kuralının uygulanması, nitelikli çoğunluğun aranması, anayasa değişikliklerinin halk oylamasına sunulması şartının getirilmesi, anayasalara değiştirilemeyecek maddeler eklenmesi, anayasa değişikliklerinin belli bir süre için ya da belli dönemler için yasaklanması, devlet başkanına anayasa değişiklikleri konusunda mutlak ya da geciktirici veto yetkisi verilmesi ve benzeri yollar yer almaktadır. Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 59-62. Teziç, s. 191-192.

⁸ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 15-16. Yılmaz, s. 43-44. Fendoğlu, s. 824. 1876 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükler ile ilgili düzenlemeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Konan, Belkıs. "İnsan Hakları ve Temel

1876 Anayasası'na göre yasama organı Meclis-i Umumî'dir. Meclis-i Umumî, Heyet-i Mebusan ve Heyet-i Âyan'dan oluşan iki meclisli bir yasama organıdır. Heyet-i Mebusan, Osmanlı tebaasından her elli bin erkek nüfus için bir temsilcinin seçilmesi ile oluşmuş ve seçimler dört yılda bir gizli oy ilkesine göre yapılmıştır. Heyet-i Âyan ise Padişah tarafından atanan kişilerden oluşmuştur.⁹

1876 Anayasası'na göre yürütme organı ikili bir yapıya sahip olmuştur ve Padişah ile Heyet-i Vükelâ'dan oluşmuştur. 1876 Anayasası'na göre yürütme organının bir kanadını teşkil eden Padişah pek çok yetkiye sahip olmuştur. Padişahın yetkileri arasında; Meclis-i Umumî'nin toplantıya çağırılması ve tatil edilmesi, Heyet-i Mebusan'ın feshedilmesi, kanun tekliflerine izin verilmesi ve kanunların veto edilmesi, Heyet-i Âyan üyelerinin ve Heyet-i Vükelâ üyelerinin atanması yer almıştır. Yürütme organın diğer kanadını teşkil eden Heyet-i Vükelâ ise başkanı olan Sadrazam'dan ve Şeyhülislam ile diğer vekillerden oluşmuştur. Heyet-i Vükelâ üyeleri Padişah tarafından atanmış ve görevden alınmıştır. Bu çerçevede, Heyet-i Vükelâ üyeleri Padişaha karşı sorumlu olmuştur.¹⁰

1876 Anayasası ile yargı yetkisi Padişaha değil bağımsız mahkemelere verilmiştir. 1876 Anayasası'nın yargı organı ile ilgili olarak mahkemeler başlığı altında getirdiği düzenlemeler 81. ve 91. maddeleri arasında yer almış ve mahkemelerin bağımsızlığını, yargılamanın aleniliğini, hakimlerin azlolunamayacağını, hak arama özgürlüğünü ve benzeri hususları kapsamıştır. 1876 Anayasası'nın yargı organı ile ilgili olarak getirdiği güvenceler olumlu ve günümüzde anayasaların yargı organı konusunda getirdiği güvencelere benzerdir.¹¹

1876 Anayasası'nın yasama, yürütme ve yargı organı ile ilgili olarak getirdiği düzenlemeler, 1876 Anayasası ile Osmanlı İmparatorluğu'nun bir mutlak monarşi olmaktan çıktığını bununla birlikte, gerçek anlamda bir meşrutî monarşiye dönüşemediğini ortaya koymaktadır.¹² 1876 Anayasası'nın ilgili düzenlemeleri çerçevesinde Padişahın Meclis-i Umumî'nin toplantıya çağırılması ve tatil edilmesi, Heyet-i Mebusan'ın feshedilmesi, kanun tekliflerine izin verilmesi, kanunların veto edilmesi, Heyet-i Âyan üyelerinin atanması ve benzeri konularda sahip olduğu yetkiler, Padişahın yasama organı üzerinde çok fazla etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Heyet-i Vükelâ üyelerinin Padişah tarafından atanması ve Padişaha karşı sorumlu olması ve benzeri konularda Padişahın sahip olduğu yetkiler ise, Padişahın yürütme

Özgürlükler Açısından Osmanlı Devletine Bakış", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 4, 2011, s. 253-288.

⁹ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 16-17. Özbudun, s. 24. Eroğul, s. 213. Tanör, s. 136-137. Yılmaz, s. 44-45. Eren, s. 171. Fendoğlu, s. 828-829.

¹⁰ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 18. Eroğul, s. 213-214. Tanör, s. 138. Yılmaz, s. 45. Eren, s. 172-173. Fendoğlu, s. 829-830. 1876 Anayasası'na göre yürütme organı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Karakoç, İrem. "1876 Tarihli Kanun-ı Esasi'de Yürütme Organı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 2, 2006, s. 115-149.

¹¹ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 18-19. Tanör, s. 144-145. Yılmaz, s. 45-47. Eren, s. 173-174. Fendoğlu, s. 822-823. 1876 Anayasası'na göre yargı organı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ülker, İbrahim. "Hukukun Genel İlkeleri Bağlamında Kanun-ı Esasi'deki Yargılamaya İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 2, 2013, s. 107-109. Özkul, Fatih. "Anayasalarımızda Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", *Ankara Barosu Dergisi*, S. 3, 2016, s. 216. Ünal Özkorkut, Nevin. "Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı'da ve Günümüz Türkiye'sinde Yargıya Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 1, 2008, s. 225-242.

¹² Tanör, s. 149.

organının diğer kanadı üzerinde çok fazla etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. 1876 Anayasası'na göre Padişahın yasama organı ve yürütme organının diğer kanadı üzerinde sahip olduğu yetkiler, Padişahın yetkilerinin mutlak monarşilerden farklı olarak bir meclis ile sınırlandırılmış olmakla birlikte bir meşrutî monarşide olması gerekenden fazla olduğuna işaret etmektedir.¹³

B. 1876 Anayasası'nın Uluslararası Andlaşmaların Yapılışı ile İlgili Düzenlemesi

Uluslararası andlaşmaları uluslararası hukukun yetki verdiği uluslararası hukuk kişileri arasında, uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak yeni haklar ve yükümlülükler doğuran veya mevcut haklar ve yükümlülükleri değiştiren ya da sona erdiren iradelerin uyuşması olarak tanımlayabilmek mümkündür.¹⁴

Uluslararası andlaşmaların yapılışı aşamaları; uluslararası andlaşmaların metinlerinin oluşturulup resmileştirilmesi, uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması ve uluslararası andlaşmaların yürürlüğe girmesi şeklinde üçe ayrılarak incelenebilmektedir.¹⁵

Uluslararası andlaşmaların metinlerinin oluşturulup resmileştirilmesi aşamasında atılması gereken ilk adım, devletleri temsilen uluslararası andlaşmalar konusunda işlem yapmaya yetkili kişilerin saptanmasıdır. Devletleri temsilen uluslararası andlaşmalar konusunda işlem yapmaya yetkili kişiler iki gruba ayrılmaktadır, görevleri sebebiyle yetki belgesine ihtiyaç duymayan kişiler ve yetki belgesine ihtiyaç duyan kişiler. Devletleri temsilen uluslararası andlaşmalar konusunda işlem yapmaya yetkili olan ve yetki belgesine ihtiyaç duymayan kişiler; devlet başkanları,

¹³ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 19. Özbudun, s. 24-25. Tanör, s. 137-141. Eren, s. 172-173. Fendoğlu, s. 822. Monarşi, devlet başkanının göreve veraset usulüyle geldiği devlet şeklini ifade etmektedir. Monarşileri saltanat haklarının sınırlandırılmasına ve hükümdarın tahta geçiş biçimine göre çeşitli şekillerde sınıflandırmak mümkündür. Monarşiler saltanat haklarının sınırlandırılmasına göre mutlak monarşiler ve meşrutî monarşiler ayrımına tabi tutulmaktadır. Mutlak monarşilerde, hükümdarın saltanat hakları herhangi bir kanuni sınırlandırmaya tabi tutulmamaktadır ve hükümdarın saltanat haklarını paylaştığı bir parlamento bulunmamaktadır. Meşrutî monarşiler, sınırlı ya da anayasal monarşi olarak da adlandırılmaktadır. Meşrutî monarşilerde, hükümdarın saltanat hakları kanuni bir sınırlandırmaya tabi tutulmaktadır ve hükümdarın yanında saltanat haklarını paylaştığı bir parlamento bulunmamaktadır. Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları*, s. 172-175.

¹⁴ Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap*, 14. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2017, s. 123. Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 108. Caşım, Mesut Hakkı. *Uluslararası Andlaşmalar Hukuku*, 1. Baskı, Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2020, s. 16. Meray, Seha L. *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt*, 4. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1975, s. 81. Çelik, Edip F. *Milletlerarası Hukuk Birinci Kitap*, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987, s. 61. Çetinkaya, Anıl. *Uluslararası Antlaşmaların Yapılışı ve Geçersizliği*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018, s. 17. Uluslararası andlaşma tanımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Pazarcı, Hüseyin. "Uluslararası Hukuk ve Türk Hukukuna Göre Andlaşma Kavramı", *Milletlerarası Hukuk Bülteni*, Yıl. 10, S. 1-2, 1990, s. 151-163. Uluslararası andlaşmalar hukuku ile ilgili uluslararası örf adet hukuku kuralları 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ile kodifiye edilmiştir. 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ile aynı zamanda uluslararası andlaşmalar hukuku ile ilgili yeni kurallar getirilmiştir. Bu çalışmada uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili uluslararası andlaşmalar hukuku kuralları 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nden hareketle incelenecektir. 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi için bkz. *Vienna Convention on the Law of Treaties*, https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf, (Erişim Tarihi: 04.02.2021). 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin Türkçe çevirisi için bkz. Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk: Konu Anlatımı, Temel Belgeler, Örnek Kararlar*, Ed. Reşat Volkan Günel, 9. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2018, s. 57-75. Kuran, Selami / Aydın Okur, Derya / Sarıbeyoğlu, Meltem / Günel, Reşat Volkan. *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, 3. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2014, s. 83-115.

¹⁵ Pazarcı, s. 134. Çetinkaya, s. 54. Çeşitli devletlerin anayasalarında yer alan düzenlemeler ile uluslararası andlaşmaların yapılışı aşamalarında hangi organları yetkilendirdikleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Gözler, Kemal. "Uluslararası Andlaşmaları Akdetme ve Onaylama Yetkisi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 56, S. 2, 2001, s. 71-101.

hükümet başkanları ve dışişleri bakanları ile bir devletin başka bir devlet nezdinde görevlendirdiği diplomatik misyon başkanları ve bir devletin başka bir uluslararası örgüt, organ ya da uluslararası konferans nezdinde görevlendirdiği temsilcilerdir. Sayılan kişiler dışındaki herkes devletleri temsilen uluslararası andlaşmalar konusunda işlem yapmak için yetki belgesine ihtiyaç duymaktadır.¹⁶

Devletleri temsilen uluslararası andlaşmalar konusunda işlem yapmaya yetkili kişiler saptandıktan sonra sıra uluslararası andlaşmaların metinlerinin görüşülüp yazılmasına gelmektedir. Uluslararası andlaşmaların metinlerinin görüşülüp yazılması aşaması, uluslararası andlaşmaların iki taraflı ya da çok taraflı olmasına göre farklılık arz etmektedir. İki taraflı uluslararası andlaşmaların metinleri taraflarınca birlikte ya da ayrı ayrı yazılabilirken, çok taraflı uluslararası andlaşmaların metinlerinin yazımında bir uluslararası konferans toplanması ya da uluslararası örgütlerin çalışmalarından yararlanması yoluna gidilebilmektedir.¹⁷

Uluslararası andlaşmaların metinlerinin yazılmasından sonra bu metinlerin kabul edilmesi aşamasına geçilmektedir. Uluslararası andlaşmaların metinlerinin kabul edilmesi, uluslararası andlaşmaların hazırlanmasına katılan bütün devletlerin rızasıyla gerçekleşmektedir. Uluslararası andlaşmaların metinlerinin uluslararası konferanslarda kabul edilmesi söz konusu olduğunda, mevcut ve oy kullanan devletlerin 2/3'ünün oy çokluğu ile uluslararası andlaşmaların metinleri kabul edilmektedir. Aynı oy çokluğu ile, uluslararası andlaşmaların metinlerinin kabul edilmesi için farklı bir kuralın uygulanması kararlaştırılabilmektedir.¹⁸

Uluslararası andlaşmaların metinleri yazılıp kabul edildikten sonra bu metinlerin resmileştirilmesi aşamasına geçilmektedir. Uluslararası andlaşmaların metinleri ya bu metinlerde öngörülebilecek usulle ya da uluslararası andlaşmaların hazırlanmasına katılan devletlerin üzerinde mutabık kaldıkları bir usulle resmileştirilebilmektedir. Ancak, böyle bir usul söz konusu değilse uluslararası andlaşmaların metinleri imza, ad referandum imza ya da paraf ile resmileştirilebilmektedir.¹⁹

Uluslararası andlaşmaların metinleri resmileştirildikten sonra uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması aşamasına geçilmektedir. İmza, uluslararası andlaşma teşkil eden

¹⁶ Pazarıcı, s. 135-136. Aksar, s. 124. Caşın, s. 27. Meray, s. 96. Çelik, s. 68. Çetinkaya, s. 56-64. Shaw, Malcolm N. *International Law*, 8. Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2017, s. 689. Bilge, A. Suat. "Milletlerarası Hukuka Göre Milletlerarası Andlaşmaların Akdi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 2, 1968, s. 5-9. Devletleri temsilen uluslararası andlaşmalar konusunda işlem yapmaya yetkili kişiler ile ilgili düzenleme 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m.7'de yer almaktadır.

¹⁷ Pazarıcı, s. 138. Caşın, s. 34-35. Meray, s. 96. Çelik, s. 67-68. Çetinkaya, s. 67-80.

¹⁸ Pazarıcı, s.141. Aksar, s.126-127. Caşın, s.45. Çelik, s.68-69. Shaw, s.689-690. Bilge, s. 10-11. Uluslararası andlaşmaların metinlerinin kabul edilmesi ile ilgili düzenleme 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m.9'da yer almaktadır.

¹⁹ Pazarıcı, s. 143-146. Aksar, s. 127. Caşın, s. 44-45. Çelik, s. 75. Çetinkaya, s. 80-87. Bilge, s. 11-12. Brownlie, Ian. *Principles of Public International Law*, 5. Edition, Oxford University Press, New York, 2002, s. 610. Uluslararası andlaşmaların metinlerinin resmileştirilmesi ile ilgili düzenleme 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m.10'da yer almaktadır.

belgelerin teatisi, onay, kabul, tasvip veya katılma ya da üzerinde mutabık kalınan diğer herhangi bir yolla uluslararası andlaşmalara bağlayıcılık kazandırabilmektedir.²⁰

Uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması aşamasını uluslararası andlaşmaların yürürlüğe girmesi aşaması izlemektedir. Uluslararası andlaşmaların yürürlüğe girmesi, ulusal hukuk sistemleri düzeyinde ve uluslararası hukuk düzeyinde olmak üzere iki düzeyde gerçekleşmektedir. Uluslararası andlaşmalar, uluslararası hukuk düzeyinde kendilerinin öngördüğü veya görüşmecî devletlerin mutabık kalabilecekleri tarzda ve tarihte yürürlüğe girmektedir. Uluslararası andlaşmalarda bu yönde bir hüküm veya mutabakat bulunmadığı durumlarda uluslararası andlaşmalar bütün taraf devletler için uluslararası andlaşmalar ile bağlanma rızası tespit edildiği anda yürürlüğe girmektedir.²¹ Uluslararası andlaşmaların ulusal hukuk sistemleri düzeyinde yürürlüğe girmesi için gerekli işlemler, ulusal hukuk sistemlerince belirlenmektedir. Uluslararası andlaşmaların ulusal hukuk sistemleri düzeyinde yürürlüğe girmesi için devletler, uluslararası andlaşmaların ulusal hukuk sistemlerine dahil edilmesini sağlayan birtakım işlemlere başvurabilmektedir.²² Uluslararası andlaşmaların ulusal hukuk sistemleri düzeyinde yürürlüğe girmesi için gerekli işlemler, resmi duyuru ve yayın olarak ikiye ayrılabilir.²³

Bu çalışma açısından 1876 Anayasası'nın uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili düzenlemesi önem arz etmektedir. 1876 Anayasası'nın uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili düzenlemesi 7. maddesinde yer almıştır. 1876 Anayasası'nın 7. maddesinde Padişahın yetkileri sayılmıştır ve Padişahın yetkileri arasında düveli ecnebiye ile muahedat akdi olduğu ifade edilmiştir. Bu düzenleme ile uluslararası andlaşma yapma yetkisi Padişaha verilmiştir. Başka bir ifade ile, uluslararası andlaşmaların yapılışı aşamalarının tamamını teşkil eden uluslararası andlaşmaların metinlerinin oluşturulup resmileştirilmesi, uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması ve yürürlüğe girmesi bakımından Padişahın yetkili olduğu kabul edilmiştir ve Padişahın uluslararası andlaşma yapma konusundaki yetkilerine herhangi bir sınırlama getirilmemiştir.²⁴

1876 Anayasası döneminde uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili uygulamada, uluslararası andlaşmaların metinlerinin oluşturulup resmileştirilmesi işlemleri genellikle üst düzey devlet görevlilerince örneğin, Hariciye Nazırı ve Osmanlı büyükelçilerince gerçekleştirilmiştir. Uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması ve yürürlüğe girmesi işlemleri ise Padişah tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁵

²⁰ Pazarcı, s. 146-156. Aksar, s. 129. Caşın, s. 45. Çelik, s. 74. Çetinkaya, 87-108. Bilge, s. 12-20. Uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması ile ilgili düzenlemeler 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m.11 ve m.15 arasında yer almaktadır.

²¹ Pazarcı, s. 157. Aksar, s. 139. Caşın, s. 52. Çelik, s. 90. Çetinkaya, s. 111-115. Shaw, s. 701. Bilge, s. 36-37. Brownlie, s. 616. Malanczuk, Peter. *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7. Edition, Routledge, London and New York, 1997, s. 134-135. Uluslararası andlaşmaların uluslararası hukuk düzeyinde yürürlüğe girmesi ile düzenleme 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi m.24'te yer almaktadır.

²² Pazarcı, s. 161-164. Çetinkaya, s. 115-117.

²³ Pazarcı, s. 161-163. Caşın, s. 53.

²⁴ Pazarcı, s. 169. Caşın, s. 72. Meray, s. 105. Çelik, s. 95.

²⁵ Pazarcı, s. 169.

II. 1909 Değişiklikleri ve Uluslararası Andlaşmaların Yapılışı ile İlgili Değişiklik

A. 1909 Değişiklikleri ve Amaçları

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk anayasası olan 1876 Anayasası bir ferman ile kabul ve ilan edildikten iki yıl sonra 1878'de Meclis-i Umumî Padişah tarafından tatil edilmiştir. Meclis-i Umumî 1908'e kadar Padişah tarafından tekrar toplantıya çağırılmamıştır. Bu süreçte 1876 Anayasası ile ilan edilen birinci meşrutiyet sona ermiştir ve Abdülhamit'in istibdat rejimi geçerli olmuştur.²⁶

Abdülhamit'in istibdat rejimine karşı mücadele eden İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908'de Manastır'da hürriyet ilan etmesi üzerine Abdülhamit 1876 Anayasası'nı tekrar yürürlüğe koymuştur ve böylece ikinci meşrutiyet ilan edilmiştir.²⁷

İkinci meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yönelik muhalif hareketler sonucu 31 Mart Vak'ası şeklinde adlandırılan ayaklanma yaşanmıştır. Ayaklanma bastırıldıktan sonra Abdülhamit tahttan indirilmiştir. Abdülhamit'in tahttan indirilmesinin ardından Padişahın gücü azalmış ve bu gelişmeyi takip eden süreç sonucunda Padişah sembolik yetkilere sahip bir devlet başkanı haline gelmiştir.²⁸

Bahsedilen süreçte, yaşanan değişiklikleri anayasaya yansıtmak, genel hatları itibariyle Padişahın yetkilerini kısıtlamak, Meclis-i Umumî'nin yetkilerini artırmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nu gerçek bir meşruti monarşiye dönüştürmek için anayasa değişiklikleri yapılmıştır.²⁹

1909 değişiklikleri önemli değişikliklerdir.³⁰ 1909 değişiklikleri, 1876 Anayasası'nda anayasa değişikliği için öngörülen usule uygun olarak yapılmıştır. 1909 değişiklikleri çerçevesinde 1876 Anayasası'nın 21 maddesi değiştirilmiş, 1 maddesi kaldırılmış ve 1876 Anayasası'na 3 madde eklenmiştir.³¹

1909 değişikliklerinin temel hak ve özgürlükler ile ilgili olanları arasında; kanun dışı tutuklamaların ve sansürün yasaklanması, haberleşme gizliliği esasının kabul edilmesi, toplanma ve dernek kurma haklarının tanınması ile Padişahın sürgün yetkisinin kaldırılması yer almıştır.

²⁶ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 19. Özbudun, s. 24. Eroğul, s. 216. Tanör, s. 161. Yılmaz, s. 48. Eren, s. 175-176. Fendoğlu, s. 821.

²⁷ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 19. Özbudun, s. 24. Eroğul, s. 218. Tanör, s. 176. Yılmaz, s. 49. Eren, s. 176.

²⁸ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 20. Özbudun, s. 24-25. Eroğul, s. 218. Tanör, s. 187-191. Yılmaz, s. 49. Eren, s. 177. Fendoğlu, s. 832-833.

²⁹ Tanör, s. 192. Yılmaz, s. 50. Eren, s. 178. Fendoğlu, s. 833-834.

³⁰ 1876 Anayasası'nda 1909'da Yapılan Değişiklikler için bkz. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/oncelki-anayasalar/1876-k%C3%A2n%C3%BBn-i-es%C3%A2s%C3%AE/>, (Erişim Tarihi: 19.04.2021). 1876 Anayasası ve 1876 Anayasası'nda 1909'da yapılan değişiklikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fendoğlu, Hasan Tahsin. "1876 Anayasası veya Monarşik Modernleşme Dönemi (1876-1908)", <http://www.hasantahsinfendoglu.com/>, (Erişim Tarihi: 22.04.2021). 1876 Anayasası ve 1876 Anayasası'nda 1909'da yapılan değişiklikler ile bu değişikliklerin Osmanlı devlet anlayışına getirdiği yenilikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal Özkorkut, Nevin. "1876 Anayasası'nın Hukuk Devleti Unsurları Açısından Osmanlı Devlet Anlayışına Getirdiği Yenilikler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 53, S. 1, 2004, s. 173-184.

³¹ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 20. Tanör, s. 192. Yılmaz, s. 50. Eren, s. 178. 1876 Anayasası'nın anayasa değişiklikleri ile ilgili düzenlemesi 116. maddesinde yer almıştır. Bu düzenlemeye göre, 1876 Anayasası'nın değiştirilmesi için değişiklik teklifinin Heyet-i Mebusan ve Heyet-i Âyan'da 2/3 oy çokluğu ile kabul edilmesi gerekmektedir.

1909 değişikliklerinin temel hak ve özgürlükler ile ilgili olanları ile 1876 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükleri daha geniş kapsamlı bir içeriğe kavuşmuştur.³² 1909 değişikliklerinin temel hak ve özgürlükler ile ilgili olanları özellikle Padişahın sürgün yetkisinin kaldırılmasına ilişkin değişiklik, bu değişiklikler ile Padişahın yetkilerinin kısıtlandığını ortaya koymaktadır.

1909 değişikliklerinin yasama organı olan Meclis-i Umumî ile ilgili olanları arasında; kanun teklif etmek için Padişah'tan izin alınması şartının kaldırılması, kanun tekliflerinin öncelikle Şura-ı Devlet'te görüşülmesi ve tasarılaştırılması usulüne son verilmesi ve Padişahın kanunlar konusunda sahip olduğu mutlak veto yetkisinin geciktirici veto yetkisine dönüştürülmesi, Meclis-i Umumî'nin toplanmasının Padişahın davetine bağlı olmaktan çıkarılması ve benzeri hususlar yer almıştır.³³ 1909 değişikliklerinin Meclis-i Umumî ile ilgili olanları, bu değişiklikler ile hem Padişahın yetkilerinin kısıtlandığını hem de Meclis-i Umumî'nin yetkilerinin artırıldığını ortaya koymaktadır. Çünkü, bahsedilen çerçevede Meclis-i Umumî Padişah'tan izin almaksızın kanun teklif edebilir, toplanabilir hale gelmiştir ve Padişahın kanunlar konusunda sahip olduğu mutlak veto yetkisi geciktirici veto yetkisine dönüşmüştür.

1909 değişikliklerinin yürütme organının bir kanadını teşkil eden Padişah ile ilgili olanları arasında; Padişahın sürgüne gönderme ve Heyet-i Mebusan'ı feshetme yetkisinin kaldırılması ile uluslararası andlaşma yapma yetkisi yine Padişaha ait olmakla birlikte birtakım uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için meclis tarafından onaylanması şartı aranmaya başlanması ve benzeri hususlar yer almıştır.³⁴ 1909 değişikliklerinin yürütme organının bir kanadını teşkil eden Padişah ile ilgili olanları, bu değişiklikler ile hem Padişahın yetkilerinin kısıtlandığını hem de Meclis-i Umumî'nin yetkilerinin artırıldığını ortaya koymaktadır. Çünkü, bahsedilen çerçevede Padişah sürgüne gönderme yetkisini kullanamayacak, Heyet-i Mebusan'ı feshedemeyecek ve birtakım uluslararası andlaşmaları tek başına, Meclis-i Umumî'nin onayı olmadan bağlayıcı hale getiremeyecek duruma gelmiştir.

1909 değişikliklerinin yürütme organının diğer kanadını teşkil eden Heyet-i Vükelâ ile ilgili olanları arasında; Heyet-i Vükelâ'nın kuruluşu bağlamında sadece sadrazamın ve

³² Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 20. Eroğul, s. 220. Tanör, s. 196-197. Yılmaz, s. 52. Eren, s. 178. Fendoğlu, s. 833. Konan, s. 278. 1909 değişikliklerinin temel hak ve özgürlükler ile ilgili olanları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Uslu, Ferhat / Özdemir, Ali. "1876 Kanun-i Esasi'de Temel Hak ve Özgürlüklere İlişkin 1909 Değişiklikleri ve Bu Değişikliklerin Değerlendirilmesi", *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 12, 2016, s. 9-28. 1909'da kanun dışı tutuklamaların yasaklanması ile ilgili değişiklik 1876 Anayasası'nın 10. maddesinde, sansürün yasaklanması ile ilgili değişiklik 1876 Anayasası'nın 12. maddesinde, haberleşme gizliliği esasının kabul edilmesi ile ilgili değişiklik 1876 Anayasası'nın 119. maddesinde, toplanma ve dernek kurma hakkının tanınması ile ilgili değişiklik 1876 Anayasası'nın 120. maddesinde yapılmıştır. 1876 Anayasası'nın 1909'da kaldırılan ve Padişaha sürgün yetkisi veren düzenlemesi ise 113 maddesinde yer almıştır.

³³ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 20. Özbudun, s. 25. Eroğul, s. 219-220. Tanör, s. 194-195. Yılmaz, s. 51-52. Eren, s. 178. Fendoğlu, s. 833. Karakoç, s. 138. 1909'da kanun teklif etmek için Padişah'tan izin alınması şartını kaldırarak değişiklik 1876 Anayasası'nın 53. maddesinde, Padişahın kanunlar konusunda sahip olduğu mutlak veto yetkisini geciktirici veto yetkisine dönüştüren değişiklik 1876 Anayasası'nın 54. maddesinde, Meclis-i Umumî'nin toplanmasını Padişahın davetine bağlı olmaktan çıkararak değişiklik ise 1876 Anayasası'nın 43. maddesinde yapılmıştır.

³⁴ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 20-21. Eroğul, s. 219. Tanör, s. 194-195. Yılmaz, s. 51-52. Eren, s. 178-179. Fendoğlu, s. 833. Karakoç, s. 137. 1909'da Padişahın sürgüne gönderme yetkisini kaldırarak değişiklik 1876 Anayasası'nın 113. maddesinde, Padişahın Heyet-i Mebusan'ı feshetme yetkisini kaldırarak değişiklik ise 1876 Anayasası'nın 35. maddesinde yapılmıştır. Uluslararası andlaşma yapma yetkisi yine Padişaha ait olmakla birlikte birtakım uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için meclis tarafından onaylanması şartı aranmaya başlanmasına ilişkin değişiklik de 1876 Anayasası'nın 7. maddesinde yapılmıştır.

şeyhülislamın Padişah tarafından atanması ve diğer üyelerin sadrazam tarafından seçilmesi usulünün kabul edilmesi, Heyet-i Vükelâ'nın Padişaha karşı sorumlu olmaktan çıkarılması ve Meclis-i Mebusan'a karşı sorumlu hale getirilmesi, Meclis-i Mebusan'ın güvensizlik oyu ile Heyet-i Vükelâ'yı düşürebilecek yetkiye sahip kılınması ve benzeri hususlar yer almıştır. Bu değişiklikler ile Padişahın yürütme organı içerisinde sahip olduğu güç kısıtlanmıştır.³⁵ 1909 değişikliklerinin Heyet-i Vükelâ ile ilgili olanları, bu değişiklikler ile Padişahın yetkilerinin kısıtlandığını ve Meclis-i Umumî'nin yetkilerinin artırıldığını ortaya koymaktadır. Çünkü, bahsedilen çerçevede Padişah Heyet-i Vükelâ üyelerinin daha azını doğrudan atayabilecek ve Meclis-i Mebusan güvensizlik oyu ile Heyet-i Vükelâ'yı düşürebilecek hale gelmiştir.

1909 değişiklikleri ile Padişahın yetkileri sembolik yetkiler haline gelmiş, Osmanlı İmparatorluğu gerçek anlamda bir meşrutî monarşiye dönüşmüştür.³⁶ Bu durum, 1909 değişikliklerinin amaçlarının genel hatları itibariyle Padişahın yetkilerini kısıtlamak, Meclis-i Umumî'nin yetkilerini artırmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nu gerçek anlamda bir meşrutî monarşiye dönüştürmek olduğunu ortaya koymaktadır.³⁷

B. 1909'da Uluslararası Andlaşmaların Yapılışı ile İlgili Olarak Yapılan Değişiklik ve Bu Değişikliğin 1909 Değişikliklerinin Amaçlarına Uygunluğu

1876 Anayasası'nın uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili düzenlemesi 7. maddesinde yer almıştır. 1876 Anayasası'nın 7. maddesi Padişahın yetkilerini sayan maddesidir. 1876 Anayasası'nın 7. maddesinde Padişahın yetkileri arasında düveli ecnebiye ile muahedat akdinin yer aldığı ifade edilmiştir. Bu düzenleme ile uluslararası andlaşma yapma yetkisi Padişaha verilmiştir ve uluslararası andlaşmaların yapılışı aşamalarının tamamını teşkil eden uluslararası andlaşmaların metinlerinin oluşturulup resmileştirilmesi, uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması ve yürürlüğe girmesi bakımından Padişahın yetkili olduğu kabul edilmiştir.³⁸

1876 Anayasası'nda 1909'da önemli değişiklikler yapılmıştır. 1909 değişiklikleri ile genel hatları itibariyle Padişahın yetkilerini kısıtlamak, Meclis-i Umumî'nin yetkilerini artırmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nu gerçek anlamda bir meşrutî monarşiye dönüştürmek amaçlanmıştır. Bu çerçevede, 1909 değişikliklerinden sonra Osmanlı İmparatorluğu gerçek anlamda bir meşrutî monarşiye dönüşmüştür.³⁹

1909 değişikliklerinden biri uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgilidir. 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik ile 1876 Anayasası'nın 7. maddesine, muahedat akdi hukuk-ı mukaddese-i padişahîdendir ancak, sulhe ve ticarete ve terk ve

³⁵ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 21. Eroğul, s. 219. Tanör, s. 193. Yılmaz, s. 51-52. Eren, s. 178-179. Fendoğlu, s. 833. Karakoç, s.137. 1909'da Heyet-i Vükelâ'nın kuruluşu bağlamında sadece sadrazamın ve şeyhülislamın Padişah tarafından atanması ve diğer üyelerin sadrazam tarafından seçilmesine ilişkin değişiklik 1876 Anayasası'nın 29. maddesinde, Heyet-i Vükelâ'nın Padişaha karşı sorumlu olmaktan çıkarılması ve Meclis-i Mebusan'a karşı sorumlu hale getirilmesi ile ilgili değişiklik 1876 Anayasası'nın 30. maddesinde, Meclis-i Mebusan'ın güvensizlik oyu ile Heyet-i Vükelâ'yı düşürebilecek yetkiye sahip kılınması ile ilgili değişiklik ise 1876 Anayasası'nın 35. maddesinde yapılmıştır.

³⁶ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 21. Özbudun, s. 25. Tanör, s. 193. Eren, s. 173. Fendoğlu, s. 834.

³⁷ Tanör, s. 192.

³⁸ Pazarıcı, s. 169. Caşın, s. 72. Meray, s. 105. Çelik, s. 95.

³⁹ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s. 21. Tanör, s. 193.

ilhak-ı araziye ve tebaa-i Osmaniye'nin hukuk-ı asliye ve şahsiyesine taaluk eden ve devletçe masarifi mucip olan muahedatın akdinde Meclis-i Umûmî'nin tasdiki şarttır ifadesi eklenmiştir.⁴⁰

1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik sonrasında uluslararası andlaşma yapma yetkisi yine Padişaha ait olmuştur. Ancak, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik sonrasında uluslararası andlaşma yapma yetkisi yine Padişaha ait olmakla birlikte birtakım uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için Meclis-i Umumî tarafından onaylanması şartı aranmaya başlanmıştır.⁴¹

1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik bağlamında bağlayıcılık kazanması için Padişah'tan önce Meclis-i Umumî tarafından onaylanması şartı aranmaya başlayan uluslararası andlaşmalar arasında; barış andlaşmaları, ticaret andlaşmaları, ülke kazanılmasına ya da terkine ilişkin andlaşmalar, Osmanlı uyruklarının temel ve kişisel haklarına ilişkin andlaşmalar ve devlete mali yük getiren andlaşmalar yer almıştır.⁴²

1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik ile uluslararası andlaşmaların yapılışı konusunda Meclis-i Umumî'ye önemli bir görev verilmiştir. Bu husus, Meclis-i Umumî'nin onayının sayılan uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için şart olduğu belirtilerek ortaya konmuştur. Ancak, burada Meclis-i Umumî'nin onayı ile kastedilen uluslararası andlaşmalara bağlayıcılık kazandıran bir onay işlemi değildir. Meclis-i Umumî'nin onayı ile kastedilen uluslararası andlaşmaların onaylanmasını uygun bulmadır. Bu çerçevede, sayılan uluslararası andlaşmalara bağlayıcılık kazandıran onay işlemi yine Padişah tarafından ancak, sayılan uluslararası andlaşmalar bakımından Meclis-i Umumî'nin onayından sonra yapılacaktır.⁴³

1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik sonrasında sayılan uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için Padişah'tan önce Meclis-i Umumî tarafından onaylanması şartı aranmaya başlanması, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişikliğin 1909 değişikliklerinin amaçlarına uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik ile sayılan uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için Padişah'tan önce Meclis-i Umumî tarafından onaylanması şartı getirilerek Padişahın uluslararası andlaşma yapma konusundaki yetkileri kısıtlanmış, Meclis-i Umumî'nin yetkileri ise artırılmıştır.

1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik ile Padişahın uluslararası andlaşma yapma konusundaki yetkilerinin kısıtlanmış, Meclis-i Umumî'nin yetkilerinin ise artırılmış olması ile özellikle kapitülasyonlar gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu zor duruma düşüren konularda Padişahın Meclis-i Umumî'nin onayı olmaksızın uluslararası andlaşmalar yapmasını engellemek amaçlanmıştır.⁴⁴

⁴⁰ Pazarıcı, s. 169. Meray, s. 105. Çelik, s. 95. Tanör, s. 194. Kılıççı, Sedat. Milletlerarası Anlaşmaların Onaylanması, Başnur Matbaası, Ankara, 1968, s. 78.

⁴¹ Pazarıcı, s. 169. Meray, s. 105. Çelik, s. 95. Tanör, s. 194. Kılıççı, s. 79.

⁴² Pazarıcı, s. 169. Meray, s. 105. Çelik, s. 95. Tanör, s. 194. Kılıççı, s. 79.

⁴³ Çelik, s. 95.

⁴⁴ Tanör, s. 194.

1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik sonrası uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili uygulamada uluslararası andlaşmaların metinlerinin oluşturulup resmileştirilmesi işlemleri Padişah adına çeşitli bakanlar ya da üst düzey devlet görevlilerince gerçekleştirilmiştir.⁴⁵ Uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması ve yürürlüğe girmesi işlemleri ise sayılan uluslararası andlaşmalar bakımından Padişah ve Meclis-i Umumî tarafından, diğer uluslararası andlaşmalar bakımından ise Padişah tarafından gerçekleştirilmiştir.

SONUÇ

1876 Anayasası'nda 1909'da çeşitli önemli değişiklikler yapılmıştır. 1909 değişiklikleri ile genel hatları itibariyle Padişahın yetkilerini kısıtlamak, Meclis-i Umumî'nin yetkilerini artırmak amaçlanmıştır ve 1909 değişiklikleri sonrasında Osmanlı İmparatorluğu gerçek anlamda bir meşruti monarşiye dönüşmüştür.

1909 değişikliklerinden biri uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgilidir.1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik sonrasında uluslararası andlaşma yapma yetkisi yine Padişaha ait olmuştur. Bununla birlikte, barış andlaşmaları, ticaret andlaşmaları, ülke kazanılmasına ya da terkine ilişkin andlaşmalar, Osmanlı uyruklarının temel ve kişisel haklarına ilişkin andlaşmalar ve devlete mali yük getiren andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için Meclis-i Umumî tarafından onaylanması şartı aranmaya başlanmıştır.

Sayılan uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için Meclis-i Umumî tarafından onaylanması şartı aranmaya başlanması, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişikliğin 1909 değişikliklerinin amaçlarına uygun olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü, 1909'da uluslararası andlaşmaların yapılışı ile ilgili olarak yapılan değişiklik ile Padişahın sayılan uluslararası andlaşmaları yapma konusundaki yetkileri kısıtlanmış ve sayılan uluslararası andlaşmaların bağlayıcılık kazanması için Meclis-i Umumî tarafından onaylanması şartı getirilerek Meclis-i Umumî'nin yetkileri artırılmıştır.

---

⁴⁵ Pazarıcı, s. 170.

KAYNAKÇA

- Aksar, Yusuf. *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I*, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
- Bilge, A. Suat. "Milletlerarası Hukuka Göre Milletlerarası Andlaşmaların Akdi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 2, 1968, s. 97-149.
- Brownlie, Ian. *Principles of Public International Law*, 5. Edition, Oxford University Press, New York, 2002.
- Çaşın, Mesut Hakkı. *Uluslararası Andlaşmalar Hukuku*, 1. Baskı, Yeditepe Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2020.
- Çelik, Edip F. *Milletlerarası Hukuk Birinci Kitap*, 2. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1987.
- Çetinkaya, Anıl. *Uluslararası Antlaşmaların Yapılışı ve Geçersizliği*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.
- Eren, Abdurrahman. *Anayasa Hukuku Dersleri*, 2. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2020.
- Eroğul, Cem. *Anatüzeeye Giriş ("Anayasa Hukuku"na Giriş)*, 12. Bası, İmaj Yayınevi, Ankara, 2012.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin. *Türk Anayasa Tarihi*, 1. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin. "1876 Anayasası veya Monarşik Modernleşme Dönemi (1876-1908)", <http://www.hasantahsinfendoglu.com/>, (Erişim Tarihi: 22.04.2021).
- Gözler, Kemal. "Uluslararası Andlaşmaları Akdetme ve Onaylama Yetkisi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 56, S. 2, 2001, s. 71-101.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, 22. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018.
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Esasları Ders Kitabı*, 10. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2018.
- Gündüz, Aslan. *Milletlerarası Hukuk: Konu Anlatımı, Temel Belgeler, Örnek Kararlar*, Ed. Reşat Volkan Günel, 9. Baskı, Savaş Yayınevi, Ankara, 2018.
- Karakoç, İrem. "1876 Tarihli Kanun-ı Esasi'de Yürütme Organı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 2, 2006, s. 115-149.
- Kılıççı, Sedat. *Milletlerarası Anlaşmaların Onaylanması*, Başnur Matbaası, Ankara, 1968.
- Kili, Suna / Gözübüyük, A. Şeref. *Senedi İttifaktan Günümüze Türk Anayasa Metinleri*, Yenilenmiş 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2006.
- Konan, Belkıs. "İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devletine Bakış", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 4, 2011, s. 253-288.
- Kuran, Selami / Aydın Okur, Derya / Sarıbeyoğlu, Meltem / Günel, Reşat Volkan. *Uluslararası Hukuk Temel Metinler*, 3. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Malanczuk, Peter. *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7. Edition, Routledge, London and New York, 1997.
- Meray, Seha L. *Devletler Hukukuna Giriş İkinci Cilt*, 4. Bası, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1975.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*, 18. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 2018.
- Özkul, Fatih. "Anayasalarımızda Yargının Bağımsızlığı ve Tarafsızlığı", *Ankara Barosu Dergisi*, S. 3, 2016, s. 201-263.

Pazarcı, Hüseyin. "Uluslararası Hukuk ve Türk Hukukuna Göre Andlaşma Kavramı", *Milletlerarası Hukuk Bülteni*, Yıl. 10, S. 1-2, 1990, s. 151-163.

Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri 1. Kitap*, 14. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2017.

Shaw, Malcolm N. *International Law*, 8. Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2017.

Tanör, Bülent. *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, 30. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2017.

Teziç, Erdoğan. *Anayasa Hukuku*, 22. Bası, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Uslu, Ferhat / Özdemir, Ali. "1876 Kanun-i Esasi'de Temel Hak ve Özgürlüklere İlişkin 1909 Değişiklikleri ve Bu Değişikliklerin Değerlendirilmesi", *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 12, 2016, s. 9-28.

Ülker, İbrahim. "Hukukun Genel İlkeleri Bağlamında Kanun-ı Esasi'deki Yargılamaya İlişkin Hükümlerin Değerlendirilmesi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 21, S. 2, 2013, s. 101-124.

Ünal Özkorkut, Nevin. "1876 Anayasası'nın Hukuk Devleti Unsurları Açısından Osmanlı Devlet Anlayışına Getirdiği Yenilikler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 53, S. 1, 2004, s. 173-184.

Ünal Özkorkut, Nevin. "Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı'da ve Günümüz Türkiye'sinde Yargıya Genel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 57, S. 1, 2008, s. 225-242.

Yılmaz, Faruk. *Türk Anayasa Tarihi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2012.